

TÜRKİYE’NİN İRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ POLİTİKASI: GÜVENLİK-DIŞILAŞTIRMA MI, YOKSA YENİ BİR GÜVENLİK TANIMLAMASI MI?¹

Yrd. Doç. Dr. Özlem Kayhan Pusane

Işık Üniversitesi, ozlem.pusane@isikun.edu.tr

ÖZET

Irak'ta gelişen Kürt hareketi ve zaman zaman Irak devletine karşı gerçekleşen Kürt ayaklanmaları, Türkiye'yi her zaman tedirgin etmiş, Türk hükümetleri Irak'taki bu gelişmelerin Türkiye Kürtlerini de benzer davranışlar için cesaretlendirmesinden çekinmiştir. Bu nedenle Kuzey Irak'ta 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmaya başlayan ve Irak'ın 2005 yılında kabul edilen yeni anayasasıyla resmi bir statü kazanan Kürt özerk bölgesi, Türkiye tarafından uzun yıllar boyunca yaşamsal bir tehdit olarak algılanmıştır. Özellikle Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulması olasılığına dair güçlü muhalefeti, Türk dış politikasının bölgeye yönelik belli başlı söylemleri arasında yerini almıştır. Bununla birlikte, 2000'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) politikasında ciddi bir değişim gözlemlenmeye başlamıştır. Bu değişim, Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının Suriye'ye sıçraması ve bu durumun Suriye Kürtlerini önemli bir bölgesel ve uluslararası aktör olarak ortaya çıkarmasıyla birlikte daha da net bir hal almıştır. Son yıllarda Türkiye bir yandan IKBY ile ilişkilerini hızla geliştirirken, diğer yandan bu ilişkiler sınırlı bir güvenlik çerçevesinden çıkarak, ekonomik (özellikle enerji) alanlarını da kapsayan çok boyutlu bir duruma gelmiştir. Bu çalışma, Türkiye'nin 2000'li yılların ortalarından itibaren IKBY politikasında meydana gelen dönüşümü güvenlikleştirme/güvenlik-dışlaştırma literatürü çerçevesinde inceleyerek bu dönüşümün güvenlik-dışlaştırma kavramı çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna yanıt arayacaktır. Bu bildiri, bir yandan Türk dış politikasında son yıllarda yaşanan önemli bir değişimi ele alarak ulusal dış politika analizi literatürüne katkıda bulunurken, diğer yandan da güvenlik-dışlaştırma süreçlerinin başlıca dinamiklerini Türkiye bağlamında inceleyerek uluslararası literatüre de yeni bir örnek olay incelemesi kazandıracaktır.

Anahtar kelimeler: Güvenlikleştirme, Güvenlik-dışlaştırma, Türk dış politikası, Türkiye-Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ilişkileri

1. Giriş

Güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma kavramları, 1990'lardan itibaren güvenlik çalışmaları alanına önemli katkılar yapmış ve bazı konuların nasıl bir süreç sonucunda güvenlik sorunlarına dönüşebildiği sorusuna geleneksel güvenlik çalışmalarından farklı alternatif bir yanıt ortaya atmıştır. Şimdiye kadar dünyanın farklı bölgelerinden pek çok araştırmacı, bu kuramsal çerçeveyi kullanarak farklı güvenlik sorunlarını incelemiş ve geniş bir literatür ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır.

Güvenlikleştirme kuramının başlıca çıkış noktası, bir şeyin nasıl güvenlik tehdidi halini aldığı sorusudur. Ole Wæver ve Barry Buzan gibi Kopenhag Okulu'nun önde gelen araştırmacıları, bir konunun kendiliğinden ve doğal olarak bir güvenlik tehdidi olamayacağını, ancak siyasi elitlerin söz-eylemleri (*speech act*) sonucu bazı şeylerin güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu çerçeveye göre, bazı konular siyasi elitlerin söz-eylemleri sonucu dinleyici ya da hedef kitleye (*audience*) güvenlik tehdidi olarak sunulabilir. Eğer söz konusu güvenlikleştirme girişimi hedef kitleyi ikna edebilirse, bu durumda başarıya ulaşmış bir güvenlikleştirme sürecinden söz edilir.

Güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma kavramları, Türkiye'nin son yıllarda Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) karşı değişen politikasını anlamak için araştırmacılara oldukça yararlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Çünkü Türkiye'nin IKBY ile özellikle 2008 yılından itibaren geliştirdiği ilişkilere bakıldığında, Türkiye açısından bu ilişkiadaki güvenlik tehdidi vurgusunun giderek azaldığı ve Türk dış politikası söyleminde,

¹ Bu araştırma TÜBİTAK 3501 Ulusal Genç Araştırmacı Kariyer Geliştirme Programı tarafından desteklenmektedir (proje no: 114K354).

IKBY'nin Türkiye'nin ekonomik ortağı ve Iraklı Kürtlerin de Türkiye'nin akrabaları olarak yer almaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu durum ilk bakışta güvenlik-dışlaştırma kavramı ile uyumlu görünmektedir. Fakat Türkiye'nin IKBY ile ilişkilerinin 2000'lerin ortalarından itibaren yaşadığı değişim sürecine bakıldığında, bu sürecin Türkiye'nin PKK'dan (Kürdistan İşçi Partisi) kaynaklanan tehdit algılaması ile yakından ilgili olduğu ve geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde de Türkiye'nin Suriye'de PYD'nin (Demokratik Birlik Partisi) önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasından duyduğu endişenin Türkiye ve IKBY'yi birbirine yaklaştırdığı söylenebilir. Bu durumda Türkiye'nin değişen IKBY politikasının, güvenlik-dışlaştırma kavramının önemli bir örneği mi olduğu, yoksa bu politikanın yalnızca Türkiye'nin bölgede farklılaşan tehdit algılamasının bir sonucu mu olduğu konusu tartışmaya açıktır. Bu bildiri güvenlik-dışlaştırma kavramını ve bu kavramsal çerçevenin temel unsurlarını ele alarak söz konusu soruya geçerli bir yanıt aramaktadır.

2. Güvenlik-dışlaştırma kavramı çerçevesinde Türkiye-İKBY İlişkileri

Türk politika yapıcılarını, Kuzey Irak bölgesindeki Kürt hareketinden ve Irak yönetimine karşı zaman zaman gerçekleşen Kürt ayaklanmalarından her zaman endişe duymuşlar ve komşu ülkelerdeki bu tür olayların Türkiye'deki Kürt vatandaşları da etkileyebileceğini düşünmüşlerdir. Özellikle 1980'li yılların başlarından itibaren PKK'nın Türkiye'ye karşı terör eylemlerini başlatmasıyla birlikte Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkileri daha gergin bir zemine oturmuştur. Kuzey Irak bölgesindeki PKK varlığı nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri, PKK ile mücadelenin bir parçası olarak bu bölgeye pek çok sınır ötesi hareket düzenlemiştir. 1991 Körfez Savaşı sonunda 36. paralelin kuzeyinde uçuşa yasak bölge oluşturulmasıyla birlikte Kuzey Irak bölgesindeki PKK varlığı iyice güçlenmiş ve sınır ötesi operasyonların da kapsamı genişlemiş ve sıklığı oldukça artmıştır.

Türkiye için Kuzey Irak'taki PKK varlığı açısından 2000'li yıllardaki en önemli gelişme, 2003 yılında başlayan ABD'nin Irak Savaşı'dır. 1 Mart 2003 tarihli tezkere oylamasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden, Amerikan askerlerinin Türkiye toprakları üzerinde konuşlandırılıp ABD'nin Irak Savaşı'nda kuzeyden bir cephe açmasına onay çıkmayınca, bu durum Iraklı Kürtler için ABD ile ilişkileri açısından pek çok fırsat sağlamıştır. Söz konusu durumdan ve Irak Savaşı nedeniyle Irak'ta ortaya çıkan belirsiz politik ortamdan yararlanan PKK da 2004 yazında, 1999'dan beri Türkiye'ye karşı sürdürdüğü tek taraflı ateşkese son verdiğini açıklamış ve Türkiye'ye karşı terör eylemlerini tekrar başlatmıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde 1980'ler ve 1990'lar boyunca ve Irak Savaşı'yla birlikte de 2003 yılından sonra, Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkileri daha çok Kuzey Irak'taki PKK varlığı ve PKK'nın Iraklı Kürtlerden aldığı destek konusu çerçevesinde şekillenmiştir. Siyasi liderler IKBY'yi sık sık PKK konusunda uyarılmış ve PKK'ya olan desteklerini kesmelerini istemişlerdir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi özellikle 2008 yılından itibaren Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerinde önemli bir ilerleme kaydedilmiş ve bu ilişkilerdeki güvenlik vurgusu yavaş yavaş azalmıştır. Türk dış politikası söyleminde Iraklı Kürtler Türkiye'nin akrabaları ve kardeşleri olarak yer almaya başlamış ve IKBY'nin Türkiye'nin ulusal çıkarlarına bir tehdit olduğu söylemi ortadan kalkmıştır. 2012 yılında IKBY başkanı Mesut Barzani AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) Kongresine katılarak burada bir konuşma yapmış, 2013 yılında ise o dönemde devam eden çözüm süreci ile bağlantılı olarak "Diyarbakır Buluşması" olarak adlandırılan toplu açılış etkinliklerinde Tayyip Erdoğan ve Mesut Barzani Diyarbakır'da bir araya gelmişlerdir. 2014 yılında daha da ilginç bir söylem ortaya çıkmış, AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, Irak ile ilgili gelişmeleri değerlendirirken "[e]ğer Irak bölünürse ki bu kaçınılmaz görünüyor; onlar bizim kardeşimizdir" diye bir açıklama yaparak ciddi bir tartışma yaratmıştır (Radikal, 2014). Son yıllarda Türkiye-İKBY ilişkilerinde gözlemlenen bu ilerleme bir güvenlik-dışlaştırma süreci olarak değerlendirilebilir.

Güvenlik-dışlaştırma kavramı, 1990'lardan itibaren güvenikleştirme kuramının oldukça yetersiz tartışılmış ve kuramsallaşmış bir boyutu olarak kalmıştır (Aradau, 2004; Hansen, 2012). Ole Wæver ve Barry Buzan gibi önde gelen isimlerin güvenlik-dışlaştırma konusundaki siyasi tercihleri düşünüldüğünde bu oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Fakat şimdiye kadar yalnızca sınırlı sayıda araştırmacı, güvenlik-dışlaştırma kavramı üzerinde ayrıntılı olarak çalışmış ve bu kavramı açıklığa kavuşturmak için çaba sarf etmiştir (örnekler için bkz. Huysmans, 1998; Aradau, 2004; Roe, 2004; Hansen, 2012).

Güvenlik-dışlaştırma kavramı, önceleri güvenikleştirme sürecinin kavramsal ikizi olarak düşünülmüş ve bu durumun güvenikleştirme kavramı ile tecrübe edilen gelişmelerin tam tersi bir süreçle ortaya çıkacağı söylenmiştir. Bu çerçevede güvenlik-dışlaştırma, konuların aciliyet ve kriz durumundan çıkarılarak politik

alandaki normal müzakere ve pazarlık süreçleri çerçevesinde ele alınması anlamına gelmektedir. Fakat Hansen'e göre, söz konusu kuramsal çerçevenin isminin bile güvenlikleştirme kuramı olması, bu çerçeve içerisinde güvenlik-dışlaştırma kavramının görünürdeki ikincil yerini gözler önüne sermektedir (Hansen, 2012: 530). Güvenlik-dışlaştırma kavramının güvenlikleştirmeden farklı diğer bir yanı da güvenlik-dışlaştırma sürecini net bir söz-eylem ile gerçekleştirmekteki zorluktur. Güvenlikleştirme süreçlerinde yapılması gereken gayet açık ve nettir. Böyle durumlarda liderler, bir konuyu hedef kitleye söz-eylemleri aracılığıyla güvenlik tehdidi olarak sunmaya başlarlar. Fakat bir konuyu güvenlik tehdidi olmaktan çıkaracak söz eylemleri belirlemek çok kolay değildir. Başarılı bir güvenlik-dışlaştırma için atılması gereken temel adım, "öteki"nin tehditkar bir kimlik olmadığı somutluğa kavuşturulmasıdır (Hansen, 2012: 533). Özetle, başarılı bir güvenlik-dışlaştırma sürecinin ne şekilde ve nasıl söz-eylemler aracılığıyla gerçekleşeceği konusunda literatürde pek çok belirsizlik bulunmaktadır.

Yıllar içerisinde güvenlik-dışlaştırma kuramsal çerçevesini farklı olayların açıklanması için kullanan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmalarda tutarlı ve koşulları belirli tek bir güvenlik-dışlaştırma sürecinden söz etmek mümkün değildir (Hansen, 2012: 527). Bu nedenle Hansen, "Reconstructing Desecuritization: The Normative-Political in the Copenhagen School and Directions for How to Apply it" başlıklı makalesinde, şimdiye kadar akademik literatürde öne çıkmış farklı güvenlik-dışlaştırma biçimlerinden söz edilebileceğini göstermiştir. Bunlar, istikrar yoluyla değişim (*change through stabilization*), yerine koyma (*replacement*), yeniden ifadelendirme (*rearticulation*) ve sessizleştirme (*silencing*) şeklinde dört başlık altında toplanabilir. İstikrar yoluyla değişim kavramı ilk olarak, Ole Wæver'in 1995 yılında güvenlikleştirme kuramını ortaya koyduğu "Securitization and Desecuritization" başlıklı makalesinde kullanılmıştır. Wæver bu kavramsal çerçeveyi özellikle Soğuk Savaş yumuşama (*détente*) dönemi Doğu-Batı ilişkilerindeki değişimi açıklamak için kullanmıştır. Buna göre istikrar yoluyla değişim, bir konu ile ilgili güvenlik söylemini yavaşça geride bırakarak ilgili konuda daha az militarist ve daha az şiddet içeren bir siyasi bağlantı kurma sürecini ifade eder (Wæver, 1995: Hansen, 2012: 539). Burada, söz konusu sorun ortadan tamamıyla kalkmamakla birlikte, sorunun güvenlik boyutu yerini daha siyasi bir çerçeveye bırakır. Yerine koyma ise, bir konu güvenlik-dışlaştırma sürecinden geçerken, başka konuların eş zamanlı olarak güvenlikleştirilmesi durumunu ifade eder. Bu tür güvenlik-dışlaştırma süreçlerine örnek olarak Aras ve Polat'ın "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran" (2008) başlıklı çalışması verilebilir. Çünkü bu çalışma, 2000'li yılların başlarında Türkiye'nin bir yandan Suriye ve İran ile olan ilişkilerinin güvenlik boyutu zayıflarken, aynı dönemde Kuzey Irak politikasının güvenlikleştirildiğini söylemektedir. Üçüncü olarak yeniden ifadelendirme, bir tehdidin ya da tehlikenin çözüme kavuşturulmak suretiyle ilgili konunun güvenlik-dışlaştırıldığı anlamını taşır. Hansen'a göre, ilk iki güvenlik-dışlaştırma şekliyle karşılaştırıldığında, yeniden ifadelendirme çok daha doğrudan ve kökten bir süreci ifade eder. Çünkü bu süreçte söz konusu sorun tamamıyla çözülmüştür. Böylece arka planda devam eden bir sorun ya da yeni güvenlikleştirilmiş alanlar bulunmamaktadır (Hansen, 2012: 542-543). Son olarak sessizleştirme, bir konunun güvenlik söyleminden tamamen kaybolduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda yaşanan, yalnızca bir güvenlik-dışlaştırma değil, aynı zamanda bir siyaset-dışlaştırma sürecidir. MacKenzie (2009) çatışma sonrası Sierra Leone'de kadın askerlerin durumuyla ilgili yaptığı çalışmada, söz konusu güvenlik-dışlaştırma sürecinin kadın askerlerin aleyhine işlediğini ve kadın askerler açısından bir dışlanma sürecini de beraberinde getirdiğini öne sürmüştür. Bu durumda Sierra Leone'de kadın askerlerin çatışma sonrası içinden geçtiği süreçler ve yaşadıkları sorunlar siyaset arenasında yer bulamamıştır.

Türkiye'nin son yıllarda IKBY ile gelişen ve güvenlik tehdidi zemininden oldukça uzaklaşan ilişkileri farklı güvenlik-dışlaştırma kategorileri bağlamında incelendiğinde, ilk dikkat çeken nokta bu sürecin Wæver'in güvenlik-dışlaştırma konusunu tartıştığı istikrar yoluyla değişim kavramından oldukça farklı olduğudur. Çünkü her ne kadar 2008 yılından itibaren Türkiye-İKBY ilişkilerinin giderek daha az militarist ve daha az şiddet içeren bir dış politika söylemi içerisinde geliştiği söylene de bu süreç, geniş ve genel anlamda bir güvenlik-dışlaştırma ortaya çıkarmamış, aksine farklı güvenlikleştirme süreçleriyle paralel bir şekilde ilerlemiştir. Diğer bir deyişle, Türkiye-İKBY ilişkileri ile ilgili olarak ortaya çıkan güvenlik-dışlaştırma, aslında Türkiye'nin farklılaşan güvenlik tanımlamalarının ve güvenlikleştirme süreçlerinin dolaylı bir sonucu olmuştur. Bu durum, söz konusu sürecin güvenlik-dışlaştırma kavramı çerçevesinde ele alınıp alınamayacağı sorusunu beraberinde getirir. Ancak, pek çok araştırmacının da ileri sürdüğü gibi güvenlik-dışlaştırma, 1990'lardan itibaren sınırları ve koşulları net bir kavramsal çerçeve olarak gelişmemiştir ve Hansen'ın da belirttiği gibi şimdiye kadar araştırmacılar dört farklı güvenlik-dışlaştırma süreci üzerinde durmuşlardır.

Türkiye'nin 2008 yılından itibaren İKBY'ye yönelik dış politikası, daha çok Hansen'in yerine koyma olarak isimlendirdiği güvenlik-dışlaştırma süreçleri ile uyumlu görünmektedir. Buna göre Türkiye-İKBY ilişkileri önemli bir güvenlik-dışlaştırma sürecinden geçerken, aynı dönemde Türkiye'nin iç ve dış politikasında güvenleştirilmiş farklı alanlar ön plana çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi, ABD'nin Irak Savaşı'yla birlikte Türkiye'de tekrar şiddetli bir şekilde hissedilmeye başlayan PKK tehdidi ve bu bağlamda yeniden güvenlik boyutu ön plana çıkan Kürt sorunudur. Türkiye'nin 1980'lerin başlarından itibaren PKK ile mücadelesi göz önünde bulundurulduğunda, Kürt sorununun yeni güvenleştirilmiş bir alan olduğunu söylemek tabii ki mümkün değildir. Türkiye'de çok uzun yıllardan beri Kürt sorunu güvenlik gündeminin bir parçası olmuş ve bu güvenlik boyutu, PKK'nın 1980'lerin başlarında Türkiye'ye karşı eylemlerini başlatmasıyla birlikte iyice ön plana çıkmıştır. Fakat 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından ve PKK'nın bunun üzerine tek taraflı ateşkes ilan etmesinden sonra, Kürt sorunu güvenlik boyutunun yanında farklı boyutları ile de tartışılmaya ve ele alınmaya başlanmıştır. Örneğin 1999'dan itibaren, özellikle 2000'li yılların başlarında, Türkiye'deki Kürt vatandaşlara çeşitli kültürel haklar verilmesinden ve Kürt sorununa siyasi bir çözüm yolu aranmasından söz edilmeye başlanmıştır. Ancak bu dönem kısa sürmüş ve Irak Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra PKK tek taraflı ateşkesi son verdiğini açıklayarak Türkiye'ye karşı terör eylemlerini tekrar başlatmıştır. Böylece Kürt sorununun bir kez daha güvenlik boyutu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde PKK'nın strateji değişikliğine neden olan önemli unsurlardan bazıları, savaşın başlamasıyla birlikte Irak'ta ortaya çıkan belirsiz ortam ile bu belirsiz ortamın PKK'ya sunduğu olası fırsatlar ve bu ortamda Iraklı Kürtlerin Irak'ın geleceği açısından önemli bir politik aktör olarak ortaya çıkmasıdır.

Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerini yeni bir çerçeveye oturtma süreci işte bu ortamda gerçekleşmeye başlamıştır. Türkiye'nin dış politikasında yaşanan bu değişikliğin aslında pek çok nedeni vardır. Öncelikle, Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerini geliştirme politikası, Ahmet Davutoğlu'nun çok boyutlu dış politika ve komşularla sıfır sorun kavramları çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunun yanında söz konusu değişimin Irak Savaşı ile ortaya çıkan bölgesel dinamiklerle de yakından ilgisi vardır. Irak Savaşı ile birlikte bölgedeki bazı ülkeler, özellikle de Türkiye, İran ve Suriye, Irak'ın geleceğinden ve olası bir parçalanma durumunda ortaya çıkabilecek bağımsız bir Kürt devletinden endişe duymaya başlamışlardır. Fakat Irak'ta 2005 yılında gerçekleşen seçimlerde, Kürt temsilcilerin parlamentodaki sandalyelerin yüzde 27'sini kazanmasıyla birlikte Türkiye'nin Iraklı Kürtlere yaklaşımında önemli bir değişikliğin gerekli olduğu ortaya çıkmıştır (Ertem, 2011: 62). Ayrıca bu dönemde Kuzey Irak, ülkenin geri kalanına kıyasla istikrarlı bir bölge olarak ve Türkiye için sunduğu pek çok ekonomik fırsatla gündeme gelmeye başlamıştır. Son olarak, bu dış politika değişikliği, 2004 yılında PKK'nın yeniden başlayan ve hızla şiddetlenen terör eylemlerinin de bir sonucudur. Çünkü bu ortamda Türk politika yapıcılarının PKK ile mücadelede yalnızca askeri yöntemlerin yeterli olmadığını ve PKK'nın şiddet eylemlerine son verebilmek için bazı politik, ekonomik ve diplomatik önlemlerin de alınması gerektiğini düşünmüşlerdir (Ertem, 2011: 63). Iraklı Kürtler ile ilişkilerin geliştirilmesi politikası bu düşünce sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmelerin ışığında, Türkiye'nin ABD ile 2007 yılından itibaren PKK'ya karşı mücadele bağlamında istihbarat paylaşımına başlaması ile ülkedeki asker-sivil güç dengesinin 2000'li yılların başlarından itibaren sivil hükümet lehine değişmesinin de bu politika değişikliğini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu dönemde bir yandan Türkiye ile ABD'nin PKK ile mücadele konusunda işbirliğine başlaması, Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye karşı bakış açılarını yumuşatırken, diğer yandan Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişki kurmasına karşı olan askerinin politika yapım süreçlerinde rolünün azalması, söz konusu politika değişikliği önündeki önemli bir engeli ortadan kaldırmıştır.

Bu çerçevede Irak Savaşı'yla birlikte daha çok Kuzey Irak'taki PKK varlığı bağlamında gündeme gelen Türkiye'nin İKBY politikası ve Iraklı Kürtlerle ilişkileri, özellikle 2008 yılından itibaren güvenlikten farklı boyutlarıyla da tartışılmaya başlanmış ve çok boyutlu bir hal almıştır. Bu boyutlardan en önemlisi Türkiye-İKBY arasında artan ekonomik ilişkilerdir. 2000'li yılların ortalarından itibaren gerek İKBY Başkanı Mesut Barzani, gerekse Irak eski Cumhurbaşkanı Celal Talabani pek çok kez PKK'nın silah bırakması ve Kuzey Irak bölgesini terk etmesi gerekliliğinden söz ederken (örnekler için bkz. Dörtkardeş, 2007; Radikal, 2009; Aşkın, 2011), Türkiye'nin İKBY ile ekonomik ilişkileri ve Kuzey Irak bölgesindeki yatırımları hızla artmıştır. Bu durumun en açık göstergesi, Türkiye'nin 2007 yılında İKBY ile olan 1.4 milyar dolar tutarındaki ihracatının 2013 yılında 8 milyar dolara yükselmesidir (Cagaptay et. al.a, 2015). Ayrıca 2009-2013 yılları arasında Kuzey Irak bölgesinde faaliyet gösteren Türk şirketlerinin sayısı 485'ten yaklaşık 1500'e kadar ulaşmıştır (Cagaptay vd., 2015). Türkiye'nin bölgedeki yatırımları, okul, hastane ve havaalanı yapımından hizmet ve bankacılık sektörüne kadar farklı pek çok alanda gerçekleşmiştir. Bu dönemde enerji konusu, Türkiye-İKBY ilişkilerinin çok önemli bir boyutu olarak ön plana çıkmıştır. Türk politika yapıcılarının İKBY'nin zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarını,

Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan enerji bağımlılığını azaltabilecek alternatif bir kaynak olarak görmüşler ve IKBY yetkilileri ile enerji alanında kapsamlı bir işbirliğine girişmişlerdir. Bu çerçevede 2014 yılı itibariyle IKBY petrolü, Türkiye'nin Ceyhan limanından uluslararası piyasalara ulaşmaya başlamıştır. Petrol alanındaki bu işbirliği, önümüzdeki yıllarda doğal gaz konusunda da Türkiye-İKBY arasında imzalanabilecek benzer olası anlaşmaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu ekonomik boyuta ek olarak, Türkiye-İKBY ilişkileri bu dönemde Türkiye'nin Kürt sorununa politik ve barışçıl bir çözüm bulma çabalarının da önemli bir boyutunu oluşturmaya başlamıştır. Özellikle 2012 yılının sonlarında başlayan PKK ile çözüm sürecinde Mesut Barzani kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir.

Türkiye-İKBY arasındaki ilişkilerin gelişmesi süreci her ne kadar Irak Savaşı'nın ortaya çıkardığı bölgesel dinamikler ve PKK'nin 2004 yılından itibaren Türkiye'ye karşı yeniden başlattığı şiddet ve terör eylemleri bağlamında ortaya çıkmış olsa da, 2011 yılından itibaren Suriye'de başlayan halk ayaklanmaları da bu sürecin ilerlemesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Özellikle PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde önemli bir politik ve askeri aktör olarak ortaya çıkması, Türkiye ve İKBY'yi bir araya getirmiş ve onları PYD'ye karşı bir ittifak ilişkisi kurmaya teşvik etmiştir. Bunun temel nedeni, hem Türkiye'nin, hem de İKBY'nin—özellikle Mesut Barzani liderliğindeki KDP'nin (Kürdistan Demokratik Partisi)—Kuzey Suriye'de PYD'nin varlığı ve yükselişi ile ilgili bazı endişelere sahip olmalarıdır. Türk politika yapıcıları, PYD'nin Kuzey Suriye bölgesine yerleşmesini ve burada özerk bir yapı ortaya çıkarmasını Türkiye'nin ulusal güvenliğine önemli bir tehdit olarak algılamışlar ve Kuzey Irak'tan sonra Kuzey Suriye'de de özerk bir Kürt bölgesinin kuruluyor olmasının Türkiye'nin Kürt vatandaşları üzerindeki olası etkilerinden çekinmişlerdir. Daha da önemlisi, PYD'nin PKK ile yakın ilişkisi ve hatta PYD'nin, PKK'nın Suriye kolu olduğuna dair güçlü algı, Türk politika yapıcılarının PYD'den duyduğu tehdit algılamasını oldukça yüksek seviyelere ulaştırmıştır. Türk politika yapıcıları pek çok kez PYD'nin ve onun silahlı kanadı olan YPG'nin, PKK ile yakın ilişki içinde olan bir terör örgütü olduğunu ifade etmişlerdir (Akşam, 2015; Milliyet, 2016). Bu dönemde PYD'nin Suriye'deki yükselişinin, İKBY ve daha özelde de Mesut Barzani liderliğindeki KDP'nin çıkarlarına da ters bir durum yarattığı söylenebilir. KDP lideri Barzani ve PKK lideri Öcalan arasında Kürt milliyetçiliği alanındaki rekabet ilişkisi göz önüne alındığında bu şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü Suriye'deki gelişmeler, Suriye Kürtleri üzerinde etkisini artırmak isteyen Barzani'yi, Suriyeli Kürt gruplar arasında etkin bir yer edinmiş ve daha çok PKK'ya yakın bir yol izleyen PYD ile karşı karşıya getirmiştir. Bu süreçte zaman zaman Mesut Barzani'nin KDP'si ile PYD arasında gerginlik tırmanmış, taraflar birbirleri arasındaki sınır geçişlerine engel olmuşlardır. 2014 yılında İKBY'nin Irak-Suriye sınırına kazdığı hendek bu durumun en çarpıcı örneklerinden biridir. İKBY bu hendeğin kaçakçılığı ve sınırdan yasadışı geçişleri engellemek amacıyla kazıldığı açıklamasını yapmış olsa da Suriye Kürtleri bunun Suriye'deki Kürt bölgesine karşı bir politika olduğunu söylemişlerdir (Yavuz, 2015).

3. Sonuç

Özetle, 2000'li yılların ortalarından itibaren gelişmeye başlayan, ama özellikle 2008 yılından sonra hız kazanan Türkiye-İKBY ilişkileri giderek güvenlik zemininden uzaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Türk politika yapıcılarının, İKBY'nin ve Iraklı Kürtlerin Türkiye'ye karşı bir ulusal tehdit olduğu söylemi ortadan kalkmış ve Iraklı Kürtler Türkiye'nin akrabaları ve ekonomik ortakları olarak Türk dış politikası söyleminde yerlerini almıştır. Bu süreç güvenlik-dışlaştırma kavramsal çerçevesinde incelendiğinde, yaşananların Wæver'in 1995 yılında Soğuk Savaş yumuşama dönemini açıklamak için kullandığı istikrar yoluyla değişim kavramından farklı olduğu görülmektedir. Ancak şimdiye kadar güvenlik-dışlaştırma süreçleri ile ilgili yapılan akademik çalışmalar, bu süreçlerin yeterince kuramsallaşmadığını ve bu nedenle de sınırlarının ve koşullarının net olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda Hansen, "Reconstructing Desecuritization: The Normative-Political in the Copenhagen School and Directions for How to Apply it" başlıklı makalesinde şimdiye kadar ortaya çıkan farklı güvenlik-dışlaştırma kavramlarını tartışmıştır. Hansen'in dört farklı başlık altında topladığı bu tanımlar incelendiğinde, Türkiye'nin İKBY ile son yıllarda gelişen ilişkilerinin daha çok yerine koyma kavramıyla uyumlu bir şekilde ilerlediği görülmüştür. Buna göre 2008 yılından itibaren bir yandan Türkiye'nin İKBY ile ilişkileri önemli bir güvenlik-dışlaştırma sürecinden geçerken, diğer yandan farklı konular güvenlik ve ulusal tehdit tartışmalarının merkezine yerleşmiştir. Bunlardan en önemli iki tanesi Türkiye'nin Kürt sorunu ve PKK ile mücadelesi ile Suriye'de PYD'nin yükselişi olmuştur.

Kaynakça

- Akşam. (2015). "Davutoğlu: 'Kokteyl Terörün' Hedefiyiz." *Akşam*, 16 Ekim, <http://www.aksam.com.tr/guncel/davutoglu-yapilmayacak-bu-yardim/haber-452750>. Erişim Tarihi: 07.03.2016.
- Aradau, Claudia. (2004). "Security and the Democratic Scene: Desecuritization and Emancipation." *Journal of International Relations and Development* 7 (4): 388-413.
- Aras, Bülent ve Rabia Karakaya Polat. (2008). "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran." *Security Dialogue* 39 (5): 495-515.
- Aşkın, Cevdet. (2011). "Barzani-Talabani'den PKK'ya Tam Saha Pres." *Radikal*, 27 Kasım, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cevdet-askin/barzani-talabaniden-pkky-tam-saha-pres-1070825/>. Erişim Tarihi: 07.03.2016.
- Çagaptay, Soner, Christina Bache Fidan, and Ege Cansu Sacikara. (2015). "Turkey and the KRG: An Undeclared Economic Commonwealth," *PolicyWatch* 2387, The Washington Institute for Near East Policy, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-and-the-kr-g-an-undeclared-economic-commonwealth>. Erişim Tarihi: 08.03.2016.
- Dörtkardeş, İhsan. (2007). "Barzani PKK'ya 'Silahları Bırak' Dedi." *Radikal*, 24 Ekim, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236719>. Erişim Tarihi: 07.03.2016.
- Hansen, Lene. (2012). "Deconstructing Desecuritisation: The Normative-Political in the Copenhagen School and Directions for How to Apply it." *Review of International Studies* 38 (3): 525-546.
- Huysmans, Jef. (1998). "The Question of the Limit: Desecuritisation and the Aesthetics of Horror in Political Realism." *Millennium: Journal of International Relations* 27 (3): 569-589.
- Mackenzie, Megan. (2009). "Securitization and Desecuritization: Female Soldiers and the Reconstruction of Women in Post-Conflict Sierra Leone." *Security Studies* 18 (2): 241-261.
- Milliyet. (2016) "Erdoğan: PYD ve YPG Terör Örgütüdür." *Milliyet*, 16 Şubat, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bm-guvenlik-konseysi/siyaset/detay/2195382/default.htm>. Erişim Tarihi: 09.03.2016.
- Radikal. (2014). "Hüseyin Çelik: Irak Bölünürse Kürdistan Kardeşimizdir". *Radikal*, 29 Haziran, <http://www.radikal.com.tr/politika/huseyin-celik-irak-bolunurse-kurdistan-kardesimizdir-1199314/>. Erişim Tarihi: 09.03.2016.
- Radikal. (2009). "Cumhurbaşkanı Gül Kuzey Irak'a 'Kürdistan' Dedi". *Radikal*, 23 Mart, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-gul-kuzey-iraka-kurdistan-dedi-927609/>. Erişim Tarihi: 09.03.2016.
- Roe, Paul. (2004). "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization." *Security Dialogue* 35 (3): 279-294.
- Sarı Ertem, Helin. (2011). "Turkish-American Relations and Northern Iraq: Relief At Last?" In *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, ed. Özden Zeynep Oktav. Aldershot, Burlington: Ashgate. Pp. 53-74.
- Wæver, Ole. (1995). "Securitization and Desecuritization." In *On Security*, ed. Ronnie D. Lipschutz. New York: Columbia University Press. Pp. 46-86.
- Yavuz, Ramazan. (2014). "Suriye Kürtleri ile Barzani Arasında 'Hendek' Krizi." *Hürriyet*, 15 Nisan, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-kurtleri-ile-barzani-arasinda-hendek-krizi-26224183>